

1- بازشماری

در سرشماری‌ها همانند هر آمارگیری، علیرغم فراهم کردن تمام ابزارهای کنترلی، خطاهایی رخ می‌دهد که مسلماً گستردگی و وسعت سرشماری در مقایسه با آمارگیری‌ها احتمال بروز خطا را افزایش می‌دهد. یکی از مهمترین خطاهایی که در سرشماری رخ می‌دهد خطای پوشش است. از آنجا که یکی از هدف‌های سرشماری، شمارش درست و کامل جمعیت است، از این رو این خطا در میان سایر خطاها اهمیت بیشتری دارد. خطای پوشش به صورت کم‌شماری و بیش‌شماری جمعیت رخ می‌دهد. در کم‌شماری، افراد به دلایل گوناگون از قلم می‌افتند و در بیش‌شماری به دلایلی نظر تکرار در شمارش یا شمارش افراد خارج از جامعه هدف سرشماری، افراد به اشتباه جزو جمعیت شمرده می‌شوند.

یکی از متداول‌ترین روش‌ها برای ارزیابی پوشش در سرشماری، بازشماری است. بازشماری با وجود پیچیدگی‌ها، راه‌حلی قابل اعتماد برای سنجش خطاهای سرشماری است. طبق توصیه‌های سازمان ملل برای ارزیابی پوشش سرشماری‌های نفوس و مسکن، بازشماری انجام می‌شود. در فرآیند بازشماری یک نمونه‌ی معرف از جامعه‌ی سرشماری انتخاب و مجدداً به طور کامل آمارگیری می‌شود که در پی آن برای هر فرد شمارش شده در بازشماری، اطلاعات جمع‌آوری شده با اطلاعات متناظر در سرشماری مقابله می‌شوند. پس از انجام مقابله و تحقیق‌های لازم می‌توان در مورد میزان خطای پوشش و همچنین صحت اطلاعات جمع‌آوری شده در سرشماری اظهار نظر کرد.

طرح بازشماری سرشماری که در قالب یک آمارگیری نمونه‌ای، پس از اتمام عملیات میدانی به اجرا در می‌آید، ابزار لازم را برای بررسی وضعیت رخداد برخی خطاهای عمده در سرشماری فراهم می‌کند.

2- بازشماری در سایر کشورها

طبق نظر اداره آمار سازمان ملل، حدود 65 درصد از کشورهای بین سال‌های 2005 تا 2015 سرشماری نفوس انجام داده‌اند، از بازشماری برای ارزیابی پوشش سرشماری استفاده کرده‌اند. جدول 1، تعداد کشورهای اجراکننده سرشماری را به تفکیک اجرای بازشماری و منطقه جغرافیایی نشان می‌دهد [1].

جدول 1- تعداد کشورها به تفکیک منطقه جغرافیایی و اجرای بازشماری

بازشماری			سرشماری در فاصله 2005 تا 2015	منطقه
نامشخص	ندارد	دارد		
4	5	27	36	آفریقا
0	9	31	40	آسیا
4	7	8	19	آمریکای شمالی
0	4	6	10	آمریکای جنوبی
1	17	23	41	اروپا
0	4	6	10	اقیانوسیه
9	46	101	156	مجموع

3- توصیه‌های بین‌المللی در اجرای بازشماری

سازمان ملل در خصوص بازشماری توصیه‌های زیر را ارائه کرده است:

- تعیین اهداف به صورت شفاف با توجه به امکانات اجرایی
- نزدیک بودن زمان اجرای بازشماری به سرشماری (تا حدی که به استقلال سرشماری و بازشماری لطمه نزند)
- حفظ استقلال سرشماری و بازشماری (به معنای دسترسی نداشتن کادر اجرایی بازشماری به اطلاعات سرشماری با به‌کارگیری نیروهای جدید در بازشماری یا به‌کارگیری مأموران در حوزه‌های کاری متفاوت از سرشماری)
- انتخاب نیروی انسانی کارآمد
- تخصیص منابع مالی کافی در قالب بودجه‌ی سرشماری
- تبیین قواعد مقابله‌ی دقیق و بررسی مجدد میدانی
- استفاده از برآورد سیستم دوگان

4- سابقه بازشماری در ایران

نخستین طرح بازشماری در ایران، پس از سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال 1355 انجام گرفت و از آن پس، طی سال‌های 1365، 1375، 1385 و 1390 به‌طور مرتب به دنبال اجرای هر سرشماری، بازشماری نیز با هدف ارزیابی پوشش سرشماری به اجرا درآمد.

به منظور ارزیابی پوشش و محتوای سرشماری عمومی نفوس و مسکن 1395 نیز از روش بازشماری استفاده می‌شود. در بازشماری 1395 اطلاعات از طریق م‌صاحبه چهره‌به‌چهره و با ابزار تبلت جمع‌آوری می‌شود. استفاده از این ابزار در سرشماری، این امکان را به‌وجود آورده است که بتوان محتوای سرشماری را نیز مورد ارزیابی قرار داد. در آزمایش سرشماری 1395 که در سال 1394 به اجرا درآمد، فرایند بازشماری نیز مورد آزمایش قرار گرفت و از نتایج آن برای بهبود اجرای اصلی (در سال 95) استفاده شد.

5- اقسام بازشماری

با توجه به هدف از انجام بازشماری، اقسام مورد پرسش در بازشماری با هدف شناسایی افراد و مقابله آن‌ها تعیین می‌شود. به عبارت دیگر می‌توان عمده‌ترین دلایل انتخاب اقسام بازشماری را به‌صورت زیر بیان کرد.

- ◆ شناسایی افراد امکان‌پذیر باشد.
- ◆ خطای مأمور بازشماری در شمارش صحیح افراد را تا حد امکان کاهش دهد.
- ◆ ویژگی‌های مؤثر بر خطای پوشش را شامل شود.
- ◆ ویژگی‌های مورد نظر خطای محتوا را شامل شود.
- ◆ بازسازی خانوار در زمان سرشماری را تا حد امکان میسر کند.
- ◆ تعیین وضعیت مقابله‌ی افراد تا حد امکان بر اساس اطلاعات موجود در پرسش‌نامه میسر باشد.
- ◆ مقابله‌ی ماشینی را تسهیل کند.

اقلام بازشماری به‌طور خلاصه شامل اقسام مرتبط با شناسایی مکان (آدرس و کد پستی)، اطلاعات خانوار (تعداد خانوار و تعداد اعضای خانوار)، اطلاعات اعضای خانوار (نام و نام خانوادگی، بستگی با سرپرست خانوار، سن، جنس، وضع سواد و ...) و اطلاعات تماس (شماره تلفن ثابت یا همراه) می‌شود.

6- طرح آموزش و عملیات میدانی

آموزش بازشماری عمومی نفوس و مسکن 1395 (برای مرحله عملیات میدانی)، با هدف انتقال یکسان و هماهنگ تعاریف و مفاهیم و نحوه تکمیل فرم‌ها به صورت نظری به تمام رده‌های اجرایی بازشماری انجام می‌شود.

آموزش رده‌های کارشناس مسئول فنی و اجرایی بازشماری و مأمور بازشماری در تاریخ 14 و 15 آذرماه 1395 انجام می‌شود. اجرای بازشماری از 16 لغایت 23 آذرماه 1395 خواهد بود که در تمام استان‌های کشور و به روش نمونه‌گیری انجام می‌شود.

7- مقابله

پس از اجرای عملیات میدانی و جمع‌آوری اطلاعات، فعالیت مقابله انجام می‌شود. در این مرحله، باید با انطباق تک‌تک افراد در بازشماری و افراد سرشماری شده در محدوده جغرافیایی بازشماری، وضعیت هر فرد مشخص شود. هدف از این انطباق، شناسایی بیش‌شماری یا کم‌شماری سرشماری است. چنانچه فردی در فهرست افراد بازشماری باشد ولی در سرشماری نباشد، می‌تواند به‌عنوان کم‌شماری سرشماری در نظر گرفته شود. همچنین این امکان وجود دارد که فردی در فهرست سرشماری (در محدوده جغرافیایی بازشماری) باشد ولی در بازشماری نباشد. این فرد می‌تواند به‌عنوان بیش‌شماری سرشماری در نظر گرفته شود.

پس از انجام این فعالیت و مشخص شدن وضعیت هر یک از افراد، می‌توان پوشش سرشماری را از طریق محاسبه «نرخ خالص کم‌شماری» بررسی کرد.

مقابله افراد در بازشماری 1395، در مرحله اول با استفاده از نرم‌افزار مقابله و سپس از طریق مصاحبه تلفنی انجام می‌شود.

8- منابع

[1] UNSD (2010). Post Enumeration Surveys, Operational guidelines.